

DE SCHAT NAAST DE
VOORDEUR - ALS JE ER
OOG VOOR HEBT !

Magnuslezing 2017

Magnuslezing 2017

DE SCHAT NAAST DE VOORDEUR - ALS JE ER OOG VOOR HEBT !

Cuno Koopstra

Petra Stienen

De Magnuslezing is een gezamenlijk initiatief van de Vereniging Historisch Anloo, Stichting Rondom Magnus, de Stichting Vrienden van de Magnuskerk en de Protestantse Gemeente Anloo-Zuidlaren

VOORWOORD

Het is niet opzienbarend dat zo'n oud dorp als Anloo vele tradities kent. Elke werkdag om 12 uur luiden kinderen van de basisschool de klok in de toren van de Magnuskerk, een overblijfsel van de oude tijden toen de koster tegelijkertijd de meester was van de school. En de tweejaarlijkse Boeldag: een openbare verkoping bij opbod van door inwoners ingebrachte spullen - dat is nog eens wat anders dan een doorsnee rommelmarkt. De jaarlijkse Etstoel, waar velen uit de wijde omtrek op af komen en waarbij zo ongeveer het hele dorp is betrokken. En wij, de organisatoren van de Magnuslezing, zijn er trots op dat deze lezing inmiddels ook een jaarlijkse traditie is geworden op de derde woensdag van november. Steeds in de vorm van een tweetrapsraket: een deel voor de pauze (waarin er trouwens heerlijke koffie en thee, van FairTrade kwaliteit, wordt geschonken) en een deel erna. Dit jaar ingevuld door Petra Stienen en Cuno Koopstra.

Cuno Koopstra was vorig jaar betrokken bij de opgraving van de grafkelder in het koor van de Magnuskerk; een grafkelder rond 1750 aangelegd in opdracht van ritmeester Evert Unico Alberda, lid van de Groningse adel en destijds bewoner van de Vennebroek, een voornaam huis in Anloo. Vanavond vertelt Cuno over een heel ander onderwerp, uit een veel vroegere periode.

Anloo heeft zijn Magnuskerk, de oudste kerk van Drenthe, te danken aan bisschop Bernold van Utrecht. Keizer Hendrik III schonk hem in de 11e eeuw de Lantschap Drenthe. Dit dankt zijn naam (in Drenthe is het telwoord drie te herkennen) aan de drie streken Noordenveld, Westenveld en Zuidenveld. Een flink gebied: ook de Stellingwerven, die nu deel uitmaken van Friesland, behoorden tot het Drentse Westenveld (en dat is nog te horen aan het daar gesproken dialect). En het Goorecht, met daarin gelegen de stad Groningen maakte deel uit van het Noordenveld. Het verschaft veel inwoners van Drenthe nog steeds een klein genoegen

om de stad Groningen aan te duiden als ‘het laatste Drentse dorp op de Hondsrug’.

Omdat bisschop Bernold derhalve ook wereldlijk heerser was over Drenthe bezat hij onder meer in Anloo een bisschopshof en inde hij belasting van zijn pachters in de vorm van schuldmodden.

Cuno vertelt over die bewuste bisschopshof in Anloo en wat daarvan volgens hem nog aan sporen rest in en rond het dorp. Een schat aan historie naast onze voordeur! Omdat er veel onzekerheden inherent zijn aan zijn nieuwe interpretaties van bekende gegevens zal zijn presentatie vast voldoende stof tot discussie opleveren.

Hetzelfde geldt ook voor de bijzondere bijdrage die Petra Stienen dit jaar aan dit evenement zal leveren. Tijdens haar voordracht neemt Petra Stienen de bezoekers mee op haar reis door verschillende talen en culturen en laat ze via haar boeken over het Midden-Oosten en de Roermondse wijk de Donderberg zien hoe ze uiteindelijk ‘de schat weer naast de voordeur vond’.

Als Roermondse vertrok Petra Stienen op jonge leeftijd naar het Midden-Oosten. Door haar jarenlange verblijf in Egypte en Syrië leerde zij het belang van veelkleurigheid in een samenleving. Zij zag hoe conservatieve en politieke krachten steeds meer dat mozaïek van talen, culturen en religies wilden onderdrukken. Na terugkomst in Nederland merkte zij dat ook wij worstelen met de vraag hoe we omgaan met verschillen. En hoe belangrijk het is om open te blijven staan voor de stem van de ander. Die ander die net als wij bestaat uit een veelvoud van identiteiten: van vader of moeder, gelovige of ongelovige, liefhebber van klassieke muziek of juist van popmuziek, sporter of hater van bewegen. Wij zijn allen complexe individuen, die niet in één hokje zijn te plaatsen. Kortom, ook hier veel stof tot intensief napraten.

Anloo, november 2017

Albert Hovius

INHOUD

Voorwoord

Albert Hovius, voorzitter Historisch Anloo

Geheimen van de Magnuskerk

Cuno Koopstra, archeoloog

Een veelkleurig mozaiek van culturen

Petra Stienen, arabiste

De inleiders

Korte persoonsbeschrijvingen

GEHEIMEN VAN DE MAGNUSKERK

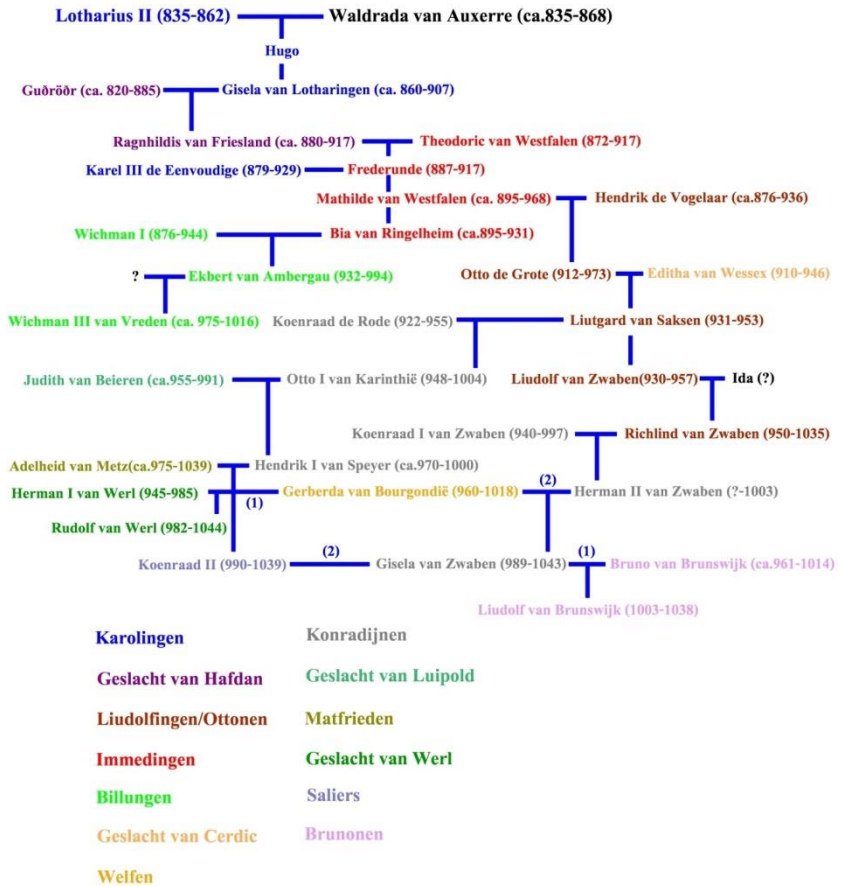
Cuno Koopstra

De Magnuskerk van Anloo mag gerust worden bestempeld als een van de mooiste middeleeuwse kerken van Drenthe. Deze kerk is vermoedelijk al gesticht in de 9e eeuw na Christus, maar haar huidige vorm is grotendeels gerealiseerd in de Late Middeleeuwen. Het schip vormt het oudste deel van de huidige kerk en is vermoedelijk opgetrokken in het midden van de 11e eeuw. Het meest opvallende gegeven van dit schip is misschien wel het bouw materiaal: tufsteen. Tufsteen is een vulkanisch gesteente dat zich in de periode van het Mioceen tot en met het Pleistoceen heeft gevormd. Onder invloed van water en druk hardde een mengsel van vulkanische as en steensplinters uit tot een soort natuurlijk beton. De Romeinen herkenden in dit gesteente een ideaal bouw materiaal, aangezien het een zachte en eenvoudig te bewerken steensoort betrof die bovendien op verscheidene plaatsen binnen het Romeinse Rijk te winnen viel. Het dichtstbijzijnde wingebed is de Duitse Eiffel, waar de groeve bij het stadje Kretz al sinds de Romeinse Tijd in gebruik is. Ook na het instorten van het Romeinse Rijk bleef tufsteen een populair bouw materiaal, het werd tot diep in de 12e eeuw gebruikt.

In de 11e eeuw, ten tijde van de eerste steenbouwfase van Anloo, kon alleen de elite van Noordwest Europa zich grote bouwwerken van tufsteen veroorloven. De steen moest immers uit groeves worden gewonnen, tot handzame bouwformaten worden gekapt en vervolgens vanuit de Eiffel worden vervoerd naar alle afzonderlijke bouwplaatsen. Het waren dan ook vooral luxe residenties als paleizen die uit tufsteen werden opgetrokken. Hoe kon het dan zijn dat in Anloo eveneens een bouwwerk van tufsteen kon verrijzen? En wie was de initiatiefnemer? En

hoe kon een dergelijk kostbaar bouwwerk worden gefinancierd en over welke kosten zouden we kunnen spreken? Om hier antwoorden op te vinden, moeten we een stukje in de tijd terug:

We schetsen het jaar 910. Rond dit jaar werd Utrecht ontzet door Ricfried, graaf van de Betuwe. Utrecht was decennialang bezet geweest door de Vikingen, waardoor zelfs het bisdom Utrecht zijn toevlucht had moeten zoeken in Deventer. Na het ontzet kon de bisschopszetel weer naar Utrecht worden verplaatst en konden wonden worden gelikt. Europa was overigens in deze periode in een machtsvacuüm beland. Het huis van de Karolingen had flink aan macht moeten inboeten door verscheidene familievetes waardoor het Karolingische Rijk tot drie keer toe moest worden opgesplitst. Dat kwam de cohesie van het rijk niet ten goede. Hendrik de Vogelaar, de vader van de beroemde Otto de Grote, sprong hier handig op in en wist zich in het tweede kwart van de 10e eeuw delen van het oostelijk deel van het Frankische Rijk toe te eigenen (afbeelding 1). Zoon Otto zette deze lijn voort en wist uiteindelijk zijn eigen hertogdom Saksen uit te breiden met de omringende hertogdommen, zoals onder meer Lotharingen, Zwaben, Franken, Bayern en Thüringen (het besloeg daarmee het huidige Nederland, het oostelijk deel van België, Luxemburg en het leeuwendeel van Duitsland), maar bovendien had hij de markgraafschappen die het huidige Oostenrijk omvatten weten te bemachtigen, evenals een groot deel van Italië tot en met de kerkenstaat van Rome (afbeelding 2). Bisschop Balderik van het bisdom Utrecht had gedurende het conflict tussen de Saksen en Franken op het juiste paard gegokt door aan de zijde van Otto de Grote te strijden. Otto was hem dankbaar en schonk hem het foreestrecht in Drenthe. Dit recht hield in dat het bisdom ter plaatse mocht jagen en hout mocht kappen, maar ook overige natuurlijke grondstoffen als ijzererts en natuursteen mocht winnen, alsmede woeste gronden kon gaan ontginnen om vervolgens als bouwland in gebruik te nemen. De schenking paste overigens goed in de politieke koers die Otto gedurende zijn heerschappij had ingezet. Hij geloofde niet alleen in een nauwe

Afbeelding 1: Stamboom van middeleeuwse geslachten van Noordwest Europa.

Afbeelding 2: Het Ottoonse en Salische Rijk
 (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:HRR_10Jb.jpg).

geloofsgebonden samenwerking met de Katholieke Kerk, maar wenste haar ook mede-eigenaar te maken van grondbezit. Niet zozeer om de kerk er warmjes bij te laten zitten, maar enkel om er zelf beter van te worden. En zo creëerde hij het zogenaamde Rijkskerkenstelsel, waarbij representanten van de Katholieke Kerk werden voorzien van grondbezit en er een afhankelijkheid tussen beide machtsblokken kon gaan ontstaan. Otto wist maar al te goed dat hij, met de Katholieke Kerk aan zijn zijde, imperialistische en feodale plannen beter zou kunnen gaan ontvouwen en bovendien wist hij onschendbaarheid af te dwingen door een gezalfd keizerschap. De Katholieke Kerk liet het zich maar al te graag welgevallen nu zij via haar representanten grond en dus kapitaal tegemoet kon gaan zien.

Dat Drenthe op het verlanglijstje stond van het bisdom zal overigens geen verbazing wekken. Utrecht lag weliswaar aan de Rijn, waardoor de bereikbaarheid en ontsluiting afdoende was verzekerd, maar het bisdom kon in het omliggende gebied niet beschikken over cruciale grondstoffen. Bovendien had de Deense bezetting Utrecht weinig goeds gebracht. Maar gelukkig had Balderik dus wijs gekozen, door als vazal van Otto op te treden; en vanaf 936 kon aan het foreestrecht in Drenthe gestalte worden gegeven. Drenthe was rijk aan zandgronden die op de eerste plaats het bisdom konden voorzien van traag groeiend en dus energetisch hout als eik en beuk. Deze houtsoorten vormden het ideale bouw materiaal voor grote constructies, maar bovendien de perfecte energiebron voor productie en bewerking van ijzer. De zandgronden van Drenthe voorzagen het bisdom namelijk ook van ijzererts in de vorm van klapperstenen en/of oerbanken. Daarnaast lag Drenthe bezaaid met grote natuurstenen die perfect konden dienen als funderingsstenen voor zwaar uitgevoerde bouwwerken. En last but not least: de zandgronden vormden de ideale basis voor de productie van granen, de primaire voedselbron in de Late Middeleeuwen.

Het bisdom wilde echter meer dan enkel het foreestrecht. Nadat zij gedurende de 10e eeuw de neugden van dit recht had mogen proeven,

wilde het Drenthe ook kunnen toevoegen aan zijn lijst van bezittingen. Dat zou meer handvatten geven om enerzijds de opbrengsten van Drenthe te optimaliseren, maar bovendien die bezittingen ook in hun volledigheid te kunnen opeisen. Nadat Hendrik II ‘de Heilige’, opvolger van Otto III en achterkleinkind van Hendrik de Vogelaar, in 1010 de gouw Fulnaho (Vollenhove) schonk aan het bisdom, duurde het slechts veertien jaar tot de schenking van Drenthe zou volgen (afbeelding 3), in 1024. Dat was echter ook het jaar dat Hendrik II kwam te overlijden en dat goeide tijdelijk roet in het bisschopsmaal. Doordat Hendrik kinderloos stierf kwam namelijk ook een eind aan het Ottoonse huis, waardoor noodgedwongen een nieuwe koning moest worden gekozen. De eer kwam toe aan Koenraad, graaf van Worms en Speyer en telg van de Konradijnen, maar tevens een verre verwant van het Ottoonse huis. Koenraad trouwde met Gisela van Schwaben en juist dit huwelijk zette voorlopig een streep door de plannen van het bisdom. Gisela moest niets hebben van de bisschop en vond het vele malen belangrijker om te waken over het heil van haar gezinsleden of om overige familieleden in het politieke zadel te helpen. Haar zoon Liodulf zwaaide de scepter over de Friese gouwen en haar halfbroer Rudolf van Werl kreeg de Groningse gouwen aangereikt. Op een machtige Drentse zuiderbuur zat ze dan ook niet te wachten en ze wist haar echtgenoot een politiek aan te praten die anti-bisdom was. Maar toen Koenraad in 1039 kwam te overlijden was de rol van Gisela uitgespeeld en konden de imperialistische plannen van het bisdom wederom uit de kast worden gehaald. De zoon van Koenraad en Gisela, Hendrik de Vrome, had in tegenstelling tot zijn ouders, en zijn bijnaam verraadt dit al enigszins, de behoefte om de positie van de Katholieke Kerk juist weer te gaan versterken. Bernold, al sinds 1027 bisschop van Utrecht, wist Hendrik de Vrome in 1040 al te overtuigen van het feit dat de bezitsstatus van Drenthe enkel geëffectueerd zou kunnen worden als deze, door moeras omringde, gouw zou kunnen worden voorzien van een betere ontsluiting. Afgezien van Fulnaho (Vollenhove) en Pagus Forestensis (De Stellingwerven) waren de omringende gouwen niet in het bezit van het bisdom en dat

frustreerde de bereikbaarheid. In dat betreffende jaar werd aan het bisdom allereerst Groningen geschonken. Deze strategische locatie vormde een figuurlijke kurk op Drenthe; en de schenking zou de ontsluiting van Noord-Drenthe prima faciliteren. Via de Hunze en de Waddenzee konden goederen relatief eenvoudig hun weg vinden richting de Zuiderzee en de Utrechtse Vecht. Twee jaar later volgde de schenking van de gouw Umbalaha. Hier stroomde de Overijsselse Vecht en deze zou het vervoer van goederen vanuit Zuid-Drenthe aanzienlijk vereenvoudigen. Niet iedereen was blij met de goede verstandhouding tussen het bisdom en de keizer. Godfried, hertog van Lotharingen, betwistte het eigendomsrecht over Drenthe. Dankzij een politieke list van Hendrik de Vrome werd Godfried buitenspel gezet en in 1046 werd het eigendomsrecht nogmaals op schrift bevestigd om eventuele discussie uit te sluiten. Datzelfde jaar werd ook de gouw Hamaland geschonken en Noord- en Zuid-Twente volgden niet lang daarna.

Hiermee had het bisdom in slechts enkele jaren een groot deel van de zandgronden van Oost-Nederland weten te bemachtigen.

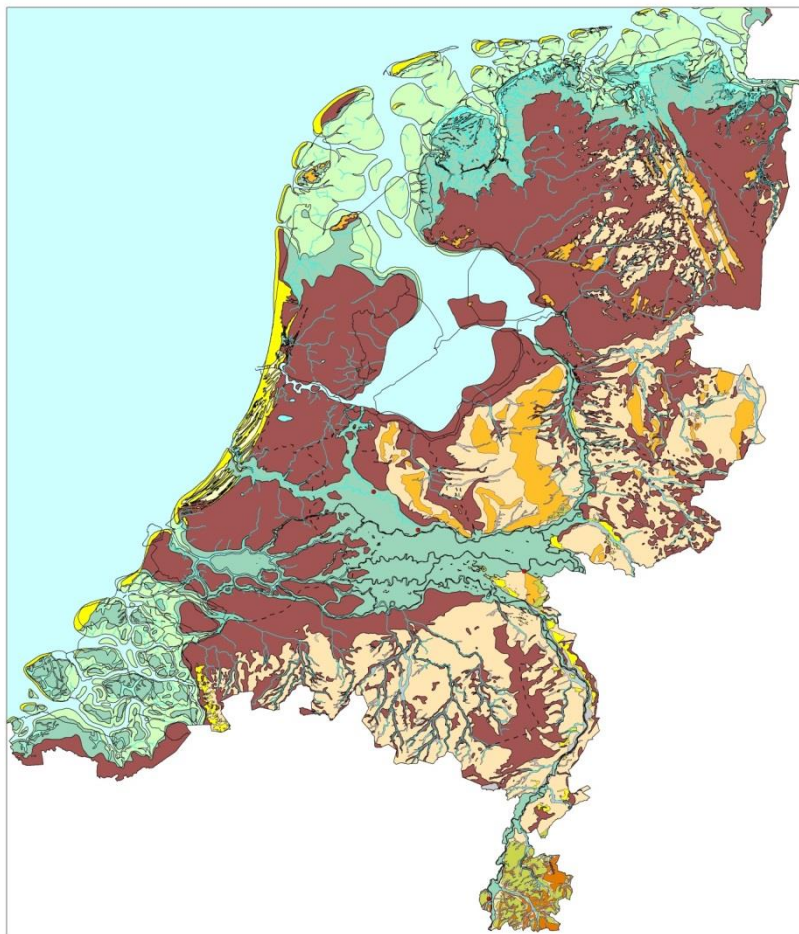
Het vermoeden is dat het bisdom al in deze fase, dus rond 1050, Drenthe voorzag van een zevental tufstenen kerken. Naast de Magnuskerk van Anloo werden ook in Beilen, Diever, Emmen, Groningen, Rolde en Vries tufstenen kerken gebouwd. Weliswaar kleine eenschepige kerken, maar wel opgetrokken uit het luxe tufsteen. Op basis van de dikte van de muren vroeg elke kerk ca. 76.000 stenen. Dit moet het bisdom een vermogen hebben gekost. Tegenwoordig zou je voor zoveel stenen al een bedrag van €300.000,- moeten betalen. En dan te bedenken dat wij moderne middelen hebben om enerzijds stenen op een snelle manier uit groeves te zagen en bovendien een efficiënt functionerende infrastructuur bezitten, zowel over land als over water. Om grip te krijgen op de toenmalige kosten van een kerk, zouden we naar verhoudingen van prijzen kunnen kijken, prijzen die we nu hanteren en prijzen uit het verleden. In 1041, zo schetst een Britse 19e eeuwse publicatie, kostte een ton tarwe 32 penny (of denier). Tegenwoordig

moet je voor een ton tarwe €166,- neertellen. In het licht van de inflatie over de afgelopen duizend jaar, zeggen deze bedragen, onderling vergeleken, natuurlijk niets. Maar we kunnen wel de kosten voor een middeleeuwse kerk in ogenschouw nemen en deze in relatie brengen met de eerder genoemde bedragen. Een 13e eeuwse bron noemt de kosten voor een eenvoudige eenschepige kerk die gebouwd zou zijn van lokaal gewonnen natuursteen. De vermelde toenmalige aanneemsom zou 113 Engelse pond in zilver betreffen, het equivalent van 27.120 penny. Verhoudingsgewijs zijn de hedendaagse kosten dus 3,6 keer hoger dan in de Middeleeuwen. Zou het betreffende verschil in factor een duiding kunnen zijn voor een verschil tussen lokaal gewonnen- of geïmporteerd bouw materiaal? Wie weet? De bedragen laten hoe dan ook zien dat ook in de Middeleeuwen de kosten voor een kerk immens waren en ze ons bovendien het equivalent verraden voor de hoeveelheid graan die nodig was om een kerk te kunnen financieren. 27.120 penny zou in 1041 het equivalent zijn van 11.791,3 mud graan en deze hoeveelheid mud vraagt op zijn beurt 1.061,2 hectare landbouwgrond, uitgaande van de factor van 0,09 hectare/mud (door het vele onkruid en het ontbreken van kunstmest was de graanopbrengst in de Volle Middeleeuwen gemiddeld slechts 800 kg/hectare). De Magnuskerk, in de 11e eeuw een kerk van 21x11x7 meter, zou mogelijk dus een factor 3,6 meer hebben gekost en een opbrengst hebben gevraagd van bijna vier duizend hectare. Zeven kerken in Drenthe zouden in dit licht dus een opbrengst 28.000 hectare vragen.

Zou dit dan impliceren dat het bisdom sinds de schenkingsreeks van de jaren '40 en '50 van de 11e eeuw de zandgronden al stevig onder handen had genomen en er wellicht al sprake was van grootschalige ontginningen? De paleogeografische reconstructie van Nederland in de 9e eeuw leert ons dat Drenthe in die fase bestond uit ca. 800 vierkante kilometer, ofwel iets minder dan een derde van het totale oppervlak van

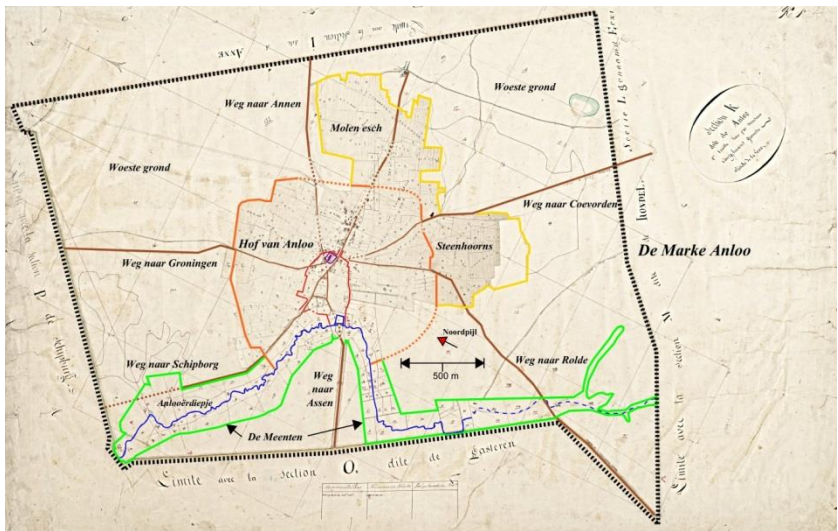

*Afbeelding 4: Paleografische reconstructie van Nederland omstreeks 800 na Chr.
(bron: Deltares)*

Drenthe (afbeelding 4). Wat was rond 1050 dan de omvang van het areaal bouwland? Hoe werd de productie van landbouwgoederen door het bisdom georganiseerd en hoeveel mud graan had het bisdom zich al weten toe te eigenen?

In de Magnus lezing van 2017 zal Cuno Koopstra aan de hand van archeologische voorbeelden een reconstructie geven van het Drentse landschap in de 11e eeuw en zal hij bovendien naar verklaringen zoeken hoe het bisdom in slechts enkele decennia haar kas dusdanig wist te spekken, dat het Drenthe, maar ook de rest van het Sticht, kon voorzien van vele tufstenen kerken. In zijn voordracht zal hij ook specifiek inzoomen op Anloo. Op de eerste plaats zal hij een reconstructie presenteren van Anloo rond het jaar 1100 (afbeelding 5). Bovendien zal hij een aanzet geven tot een digitale 3D-virtual reality-visualisatie van middeleeuws Anloo, die hij samen met zijn collega Jaap Dankert in de toekomst hoopt te kunnen verwezenlijken en die wellicht een rol zou kunnen spelen in een archeologische wandelroute in Anloo.

Afbeelding 5: Reconstructie van de hof van Anloo.

Literatuur

Cuno Koopstra, 2017. *Gebeimen van de Magnuskerk*. Rapport aan de Stichting Vrienden van de Magnuskerk. Anloo.

EEN VEELKLEURIG MOZAIEK VAN CULTUREN

Petra Stienen

Afbeelding 6: Iraanse mannen met hoofdoekjes.

[Een inleiding op de lezing door Albert Hovius]

Tot aan 1598 was de officieel beleden leer in de Magnuskerk wat wij tegenwoordig het katholieke geloof noemen. Van hogerhand werd in dat jaar, ingaande 10 mei, bepaald dat het van nu af aan het gereformeerde geloof zou zijn. Uit de geschiedenisboekjes zou je de indruk kunnen krijgen dat deze overgang een scherpe grens is, maar dat is ver bezijden de waarheid. Voor de inwoners van Drenthe was deze overgang slechts een mededeling van hogerhand die waarschijnlijk, zoals veel van dit soort oekazes, voor kennisgeving werd aangenomen. 'Goed dat je dat even vertelt, dan weten we dat tenminste'. Enthousiast opvolgen van deze nieuwe leer was een ander verhaal. Uit de annalen blijkt dat het aantal mensen dat zich daadwerkelijk aanmeldde als lidmaat in de eerste

decennia uiterst gering was. Evenals het aantal dat belijdenis deed om daarmee toegelaten te worden tot het avondmaal. Ook toen bleek weer eens te meer dat de mens niet houdt van abrupte veranderingen. Het vergt tijd, vaak heel veel tijd. En dit voorval is tekenend voor het verkeerde beeld dat we vaak hebben van veranderingen; die gaan niet abrupt maar langzaam, vaak sluipenderwijs en geleidelijk. Het volgende verhaal over de Magnuskerk in Anloo illustreert dit duidelijk: de man die bij de invoering van de reformatie de titel kreeg van dominee, bleek drie jaar later nog steeds de mis op te dragen en dit kennelijk zonder veel protest van zijn gelovige kudde.

Het enige directe effect van de invoering van het nieuwe geloof was dat met de invoering ervan door de overheid de onteigening van alle bezittingen van de katholieke kerk leidde tot het verdwijnen van de wereldse heerschappij van de kerk. Dat was een verandering die gestalte kreeg door het veranderen van juridische grondslagen en dat ging dus simpelweg ‘met een pennenstreek’. Daarvoor was geen langdurige, langzame verandering van de geest vereist.

Door recente dramatische ontwikkelingen op het gebied van de wereldpolitiek, zoals de ‘Arabische Lente’, de opkomst van de Islamitische Staat en de diverse oorlogen die daarvan het gevolg zijn, is er een niet aflatende stroom op gang gekomen van mensen op de vlucht. In de voorbije jaren zijn de verhalen en de beelden van alle geweld en de daarmee gepaard gaande ellende via de media tot ons gekomen. En door het aantal vluchtelingen dat opgenomen wordt door ons land, verandert het straatbeeld door andere vormen van kleding, andere huidskleuren, andere talen. Het vluchtelingenbeleid is een heet politiek item en leidt nog dagelijks tot verhitte debatten, waarbij een groot deel van het debat gaat over religie.

In haar deel van de Magnuslezing van 2017 gaat Petra Stienen in op die veranderingen in onze samenleving door de komst van mensen met andere culturen, religies en talen. Wie is beter dan zij in staat om ons door dit geestelijke mijnenveld te leiden, aan de hand van eigen ervaringen? Zij is geboren in Roermond, in een ouderwets katholiek

gezin, in een katholieke omgeving, met alle strenge mores en regels van die tijd. In 1984 verliet ze die omgeving en zette de eerste schreden richting de Arabische wereld. Na haar studie Arabische talen werkte Petra als diplomaat in een aantal landen van wat wij het Midden-Oosten noemen en is ze gepoet en gemazeld in de Arabische werelden, culturen en denkwijzen. Ze is vaak te zien op de tv als duider van de gebeurtenissen tijdens de Arabische Lente en was in 2012 ‘Het mooiste meisje van de klas’ in het gelijknamige programma.

Abbeelding 7: een van de boeken van Petra Stienen.

DE INLEIDERS

Cuno Koopstra (30-03-1968) werd als vierjarige al gegrepen door de archeologie, een passie die tot op de dag van vandaag onveranderd is gebleven. Na afronding van de opleiding archeologie in stad Groningen richtte hij zich binnen het werkende leven voornamelijk op de archeologie van Noord Nederland, met een voorliefde voor met name de Late Middeleeuwen.

Sinds 2012 heeft Cuno zijn eigen onderneming, waarin hij de archeologische markt onder meer dient met de analyse en conservering van archeologische metalen.

Het ontsluiten van archeologische kennis aan burgers en schooljeugd beschouwt hij als een van zijn voornaamste missies. Dit is dan ook de reden dat Cuno sinds 2009 archeologieles geeft aan scholieren binnen het voorgezet onderwijs. Ooit hoopt hij de archeologie op een duurzame wijze te implementeren in zowel het basis-als het voortgezet onderwijs.

Petra Stienen. Foto: Jeroen Poortvliet.

Petra Stienen (8 mei 1965) is een Nederlands politica, arabist en voormalig diplomaat. Sinds 2015 is zij namens D66 lid van de Eerste Kamer. Petra is vooral bekend van haar optredens als commentator in nieuwsprogramma's over zaken in de Arabische wereld.

Petra groeide op in de wijk Donderberg in Roermond en studeerde Arabisch in Leiden en Midden-Oostenstudies in Londen. Ze werkte als diplomaat op de Nederlandse ambassade in achtereenvolgens Egypte en Syrië en trad regelmatig op als commentator in nieuwsprogramma's als Pauw & Witteman. Hiervoor ontving ze in 2012 de Vrouw in de Media Award. In 2016 ontving zij de Aletta Jacobsprijs van de Rijksuniversiteit Groningen.

Petra Stienen heeft speciale aandacht voor mensenrechten en de positie van de vrouw in Arabische landen. Zij schrijft voor onder meer Opzij, NRC Handelsblad en de Volkskrant. In 2008 verscheen haar boek *Dromen van een Arabische lente*, in 2012 gevolgd door *Het andere Arabische geluid*. In de Vredesweek 2011 werd zij door IKV Pax Christi benoemd tot "staatssecretaris van Vrede", naast Jan Terlouw als "minister van Vrede". Petra, die een dochter heeft, keert geregeld terug naar haar favoriete stad Caïro.

In 2012 was zij 'het mooiste meisje van de klas' in het gelijknamige programma van de TROS.

Door haar jarenlange verblijf in Egypte en Syrië, al vanaf jonge leeftijd, leerde zij het belang van veelkleurigheid in een samenleving. Zij zag hoe conservatieve en politieke krachten steeds meer die mozaïek van talen, culturen en religies wilden onderdrukken. Na terugkomst in Nederland merkte zij dat ook wij worstelen met de vraag hoe gaan we om met verschil. En hoe belangrijk het is om open te blijven staan voor de stem van de ander.

De Magnuslezing is een gezamenlijk initiatief van:

HISTORISCH

STICHTING VRIENDEN
MAGNUSKERK ANLOO

Magnuskerk te Anloo

Wijkkerk van de Protestantse gemeente (i.v.v.) Anloo-Zuidlaren